

Wstęp

„Polska Ludowa” to termin określający państwo polskie w latach 1944—1989, wynikający z propagandowo i nieprawdziwie ukazywanej przez komunistów, a następnie socjalistów, wizji udziału „ludu” w rządzeniu państwem. Często rzeczywistość ta nazywana jest także wymiennie PRL-em — co wprost wynika ze skrótu oficjalnej nazwy państwa w latach 1952—1989: Polska Rzeczpospolita Ludowa. Choć rozwiązanie to nie jest poprawne merytorycznie, to wielu badaczy traktuje je umownie i obejmuje tym terminem cały okres rządów komunistycznych i socjalistycznych w Polsce przed 1990 rokiem¹.

Okres Polski Ludowej został już dobrze opisany w historiografii, doczekał się obszernego katalogu prac, zarówno o charakterze analitycznym, jak i syntezy². Wciąż potrzebne są jednak dalsze badania, coraz wyraźniej widoczny jest też deficyt dobrze zestawionych studiów problemowych, w których w sposób uporządkowany (zwłaszcza terytorialnie) przedstawione są podobne kwestie, obecne w różnych częściach kraju. Odejście od płaszczyzny regionalnej, ale równocześnie rezygnacja z „warszawocentrycznego” sposobu prezentacji narracji stały u podstaw niniejszego przedsięwzięcia.

Książka, którą trzymają Państwo w ręku, wpisuje się już w cykl koordynowanych z perspektywy Katowic projektów ogólnopolskich historycznych

-
- 1 Por. J. EISLER: *Czterdzieści pięć lat, które wstrząsnęły Polską. Historia polityczna 1944—1989*. Warszawa 2018, s. 9.
 - 2 Wśród najważniejszych syntez por. m.in.: A. CZUBIŃSKI: *Polska i Polacy po II wojnie światowej (1945—1989)*. Poznań 1998; A. FRISZKE: *Polska. Losy państwa i narodu 1939—1989*. Warszawa 2003; A. PACZKOWSKI: *Pół wieku dziejów Polski 1939—1989*. Warszawa 2005; A. KEMP-WELCH: *Polska pod rządami komunistów 1944—1989*. Kraków 2008; A. DUDEK, Z. ZBLEWSKI: *Utopia nad Wisłą. Historia Peerelu*. Warszawa—Bielsko-Biała 2008; *PRL od lipca 44 do grudnia 70*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2010; *PRL od grudnia 70 do czerwca 89*. Red. K. PERSAK, P. MACHCEWICZ. Warszawa 2011; A.L. SOWA: *Historia polityczna Polski 1944—1991*. Kraków 2011; H. SŁABEK: *O społecznej historii Polski 1945—1989*. Wyd. 2. Warszawa 2015.

badani nad Polską Ludową. Dotychczas udało się przedstawić dwa aspekty: powojennego ruchu migracyjnego³ oraz dotyczącej tego okresu edukacji historycznej⁴. Choć temat ten także jest obecny w historiografii⁵, tym razem obiektem analizy uczyniliśmy obszar Ziem Zachodnich i Północnych⁶ (ZZiP). Stało się tak z co najmniej dwóch powodów. Po pierwsze — w 2020 roku mija 75 lat od formalnego przejścia tych terenów przez państwo polskie. Czas, który dzieli nas od wydarzeń sprzed kilku dekad, pozwala już nie tylko na ich analizę, ale też skłania ku budowaniu syntezy. Po wtóre — dzięki akceptacji zaproszenia przez wytrawnych badaczy z różnych części Polski możliwe stało się przyjęcie odmiennej od najczęściej stosowanej koncepcji prezentacji prowadzonych badań. Jak już wskazano — planując zawartość książki, nie zdecydowano się na dowolność tematyczną i terytorialną przedstawianych analiz. W zamian — zamiast perspektywy „wertikalnej” (prezentowania różnych obszarów działań na terenie całych ZZiP) zastosowano perspektywę „horyzontalną”, ukazującą specyfikę poszczególnych części kraju wchodzących w skład ZZiP.

Ponownie udało się realizację projektu (i w konsekwencji zawartość książki) uczynić maksymalnie kompletną, tak merytorycznie, jak i geograficznie. Położony na zachód i północ od granic państwa polskiego z roku 1939 teren włączony do Polski Ludowej objął bowiem (geograficznie): Pomorze Zachodnie (Szczecińskie), Ziemię Lubuską, Dolny Śląsk, zachodnią część Górnego Śląska (Śląsk Opolski), Warmię, Mazury oraz Pomorze Gdańskie. Tak też zaprojektowano tok niniejszego opracowania. Stanowi ono więc swoistą podróż po kolejnych, przywołanych wcześniej obszarach.

By wyprawę tę uczynić łatwiejszą dla Czytelnika, pierwszy z autorów — piszący te słowa prof. Uniwersytetu Śląskiego dr hab. Maciej Fic z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach — dokonał syntetycznego zestawienia najważniejszych kwestii, terminów i problemów, pomocnych w pełniejszym odczytaniu kolejnych tekstów. Kolejni historycy podjęli już tematykę dotyczącą poszczególnych części kraju. Doktor hab. Radosław Ptasiński (reprezentujący Uniwersytet Szczeciński) w swoim szkicu ukazał główne problemy życia

3 *Wędrówka ludów. Powojenny transfer ludności w Polsce Ludowej*. Red. M. Fic. Katowice 2018.

4 *Polska Ludowa w edukacji historycznej*. Red. M. Fic. Katowice 2019.

5 Por. np. R. SKOBELSKI: *Ziemie Zachodnie i Północne Polski w okresie realizacji planu sześcioletniego 1950—1955*. Zielona Góra 2002; *Ziemie Odzyskane 1945—2005. Ziemie Zachodnie i Północne. 60 lat w granicach państwa polskiego*. Red. A. SAKSON. Poznań 2006.

6 Na temat nazwy por. tekst autora wstępu w niniejszym tomie.

społeczno-politycznego Pomorza Zachodniego lat 1945—1948. W kolejnym artykule prof. dr hab. Czesław Osękowski (z Uniwersytetu Zielonogórskiego), odnosząc się do cezury czasowej 1945—1956, opisał zachowanie społeczeństwa Ziemi Lubuskiej wobec polityki władz na tym obszarze. Terenem tym zajął się w swoich rozważaniach także dr Przemysław Słowiński (z Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim), który podstawą swoich badań uczynił organizację oraz działalność władz terytorialnych (państwowych i kościelnych) w Gorzowie Wielkopolskim w pierwszym powojennym pięcioleciu.

Kolejnym wymagającym opisania obszarem był Dolny Śląsk. Zadania tego skutecznie podjął się prof. dr hab. Jakub Tyszkiewicz (z Uniwersytetu Wrocławskiego), który prezentując wyniki własnych badań, ukazał odmienność i specyfikę owego regionu po 1945 roku. Dwie następne rozprawy poświęcone zostały Górnemu Śląskowi. Doktor Adriana Dawid (pracownik Uniwersytetu Opolskiego) swoje rozważania skoncentrowała na opolskiej części Górnego Śląska, kreśląc obraz nastrojów społecznych mieszkańców tego terenu w okresie stalinowskim. Profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie dr hab. Adam Dziurok (reprezentujący dwie instytucje: tenże Uniwersytet oraz katowicki oddział Instytutu Pamięci Narodowej) zechciał przedstawić dość wyjątkową w tym zestawieniu sytuację — funkcjonowania województwa (w tym przypadku śląskiego) składającego się z tzw. ziem starych (czyli przed 1939 rokiem należących do Polski) i ziem nowych, przyłączonych w wyniku rozstrzygnięć powojennych. Stąd też w tytule jego tekstu odwołanie do „starych” i „nowych” Polaków.

W ostatnich dwóch artykułach ponownie skoncentrowano uwagę na terenach północnych. Profesor Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie dr hab. Izabela Lewandowska zaprezentowała sytuację społeczno-kulturalną na Warmii i Mazurach w pierwszym dziesięcioleciu po II wojnie światowej. Doktor Sylwia Bykowska (pracownik Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku) nakreśliła natomiast obraz polityki ludnościowej na Pomorzu Gdańskim w latach 1945—1959, prowadzonej przez ówczesne władze w kierunku homogenizacji i repolonizacji mieszkańców.

Wskazując na atuty niniejszej publikacji, warto zwrócić uwagę na wykorzystane przez Autorów materiały. Przygotowując swoje teksty, oprócz zróżnicowanej literatury przedmiotu szeroko sięgnęli do archiwaliów — skorzystali z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz regionalnych archiwów państwowych (w Gdańsku, Katowicach, Opolu, Szczecinie i Zielonej Górze), oddziałowych archiwów Instytutu Pamięci Narodowej (w Poznaniu, Szczecinie, Warszawie i we Wrocławiu), archiwów kościelnych (Archi-

wum Diecezjalnego w Opolu) i placówek resortowych (filii Archiwum Wojsk Lądowych w Toruniu). Aby odpowiednio zilustrować odtwarzane realia, nie wahali się sięgnąć do lokalnej i regionalnej prasy (głównie numerów „Dziennika Bałtyckiego”, „Dziennika Zachodniego”, „Trybuny Opolskiej”, „Trybuny Robotniczej” oraz „Ziemi Lubuskiej”).

Zebrane teksty dają możliwość dostrzeżenia zarówno elementów wspólnych dla wszystkich obszarów, jak i odrębnych dla każdego z nich. Pozwalają przyjrzeć się kwestiom politycznym, społecznym, gospodarczym czy administracyjnym. Stwarzają szansę na zrozumienie, jakim zmianom musiała się poddać Polska po 1945 roku i jak budowano tożsamość ziem, na których w wielu wypadkach śladów polskości trzeba było szukać znacznie głębiej, niż odwołując się do czasu dwudziestolecia międzywojennego.

Maciej Fic